

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ВИКОРИСТАННЯ НАРОДНИХ ІГОР В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ШКОЛИ І СТУПЕНЯ

PREPARING THE FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHER FOR THE USE OF FOLK GAMES IN THE EDUCATIONAL PROCESS OF THE I DEGREE SCHOOL

Стаття присвячена актуальній проблемі підготовки майбутніх учителів початкових класів до використання народних дитячих ігор в освітньому процесі школи I ступеня. Зокрема, розкривається сутність таких понять, як національне виховання, народні традиції. Неабияка увага зосереджується на процесі формування особистості молодшого школяра засобами українських народних дитячих ігор, які є дуже глибокими своєю мудрістю, містять величезний освітній, оздоровчий і виховний потенціал.

На основі психолого-педагогічної літератури обґрунтовуються доцільні форми роботи з молодшими школярами щодо впровадження народних дитячих ігор у практику освітнього процесу початкової школи. Висвітлюються особливості організації майбутніми вчителями народних дитячих ігор через інтегрований підхід до навчальної діяльності молодших школярів. Саме він передбачає наскрізне вpleтання ігрової діяльності й елементів обрядів як засобу народної педагогіки, що дає можливість формувати в дітей навички моральної поведінки, виконання різних соціальних ролей. Синтетична форма обрядів і народних дитячих ігор сприяє створенню умов для формування в молодших школярів навичок різноманітної художньо-естетичної діяльності.

Акцентується увага на вмінні толерантно, ненав'язливо, технологічно грамотно вводити дітей у спеціально створені виховні ситуації, на виробленні вміння організувати ігрову діяльність молодших школярів, спрямовувати її хід на різних етапах, що, власне, є основою особистісно зорієнтованого виховання учнів. З огляду на вікові та індивідуальні особливості розвитку дітей, значна увага звертається на підбір дитячого ігрового репертуару, який є результатом інтеграції різних видів мистецтв і практично вивіреною засобом передачі наступним поколінням здобутків культури українського народу, створеної за всю його багатотисячолітню історію.

Ключові слова: національне виховання, народні традиції, дитячі народні ігри, ігрова діяльність молодших школярів, педагогічне керівництво дитячими народними іграми.

The article is devoted to the topical problem of preparing future primary school teachers for the use of children's folk games in the educational process of the I degree school. In particular, the essence of such concepts as national education, folk traditions is revealed. Uncommon attention is focused on the process of forming the personality of a junior schoolchild by means of Ukrainian folk children's games, which are very deep in their wisdom, include a huge educational, health-improving and educational potential.

On the basis of psychological and pedagogical literature, expedient forms of work with younger students on the introduction of children's folk games into the practice of the educational process of primary school are substantiated. The article highlights the peculiarities of organizing folk children's games by future teachers through an integrated approach to the educational activities of younger students. It is he who provides for the interweaving of play activities and elements of rituals, as a means of folk pedagogy, makes it possible to form in children the skills of moral behavior, the implementation of various social roles. The synthetic form of rituals and folk children's games, contributes to the creation of conditions for the formation of skills of various artistic and aesthetic activities in younger students.

Attention is focused on the ability to tolerate, unobtrusively, technologically competently introduce children into specially created educational situations, develop the ability to organize the play activity of younger students, direct its course at different stages, which, in fact, is the basis of personality-oriented education of students. Considering the age and individual characteristics of the development of children, considerable attention is paid to the selection of children's play repertoire, which is the result of the integration of various types of arts and a practically verified means of transferring to the next generations the achievements of the culture of the Ukrainian people, created over its entire centuries-old history.

Key words: national education, folk traditions, children's folk games, play activities of younger schoolchildren, pedagogical guidance of children's folk games.

УДК 378.016:[373.3.091.33:394.3]
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/29-1.30>

Коваль Т.В.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри мистецьких дисциплін
дошкільної і початкової освіти
Вінницького державного педагогічного
університету
імені Михайла Коцюбинського

Вацьо М.В.,

доцент кафедри мистецьких дисциплін
дошкільної і початкової освіти
Вінницького державного педагогічного
університету
імені Михайла Коцюбинського

Постановка проблеми в загальному вигляді. Сучасні умови життя в Україні висувають перед системою освіти якісно нові завдання у сфері виховання дітей, розв'язання яких допоможе подолати наявний формалізм у змісті роботи закладів освіти. Виховання громадян України має національний характер, базується на національних традиціях українського народу, є ідейною силою національної свідомості, засобом збереження національної ідентичності. Сучасна модель виховання враховує особливості сього-

дення, оскільки цього вимагають соціально-економічне становище країни, моральний і духовний стан українського народу, подальший розвиток культури, науки. Система освіти загалом і загальноосвітня школа зокрема мають ефективно вирішувати складні виховні завдання, які відображено в державних документах: Національній доктрині розвитку освіти в Україні у XXI столітті, Концепції загальної середньої освіти (12-річна школа), Концепції художньо-естетичного виховання учнів у навчально-виховних закладах України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання теорії та практики національного виховання підростаючого покоління розглянуті в працях Я. Гогешавілі, М. Евсев'єва, Я. Коменського. На необхідності виховання дітей на принципах природовідповідності, культуровідповідності й народності наголошували Г. Ващенко, Г. Волков, І. Огієнко, С. Русова, К. Ушинський. Ґрунтовні дослідження педагогічних поглядів народу, основних принципів, засобів і виховного досвіду здійснили О. Вишневський, О. Духнович, М. Стельмахович, Є. Сяваво. У педагогічній площині значний інтерес щодо означеної проблеми становлять дослідження І. Беха, В. Кузя, Г. Пустовіта, А. Сиротенка, Т. Сущенко та ін. В останні десятиліття проблеми професійної підготовки вчителя початкових класів досліджувалися багатьма вченими (Н. Бібік, Н. Кічук, С. Мартиненко, Савченко, Л. Хомич, І. Шапошнікова та ін.).

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Стрижнем системи виховання в українській школі стає національна ідея, яка відіграє роль консолідуючого фактора в становленні молодого покоління, формування в нього активної громадянської позиції, відповідальності за народ, країну. З покоління в покоління український народ передає свій соціальний досвід, своє історичне надбання, створюючи тим самим свою, тільки йому притаманну культуру. Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що формування національної культури учнів початкових класів ґрунтується на теоретичних положеннях, що входять до комплексу філософських, психолого-педагогічних, мистецтвознавчих, народознавчих наук, і спирається на положення психології та педагогіки про розвиток дитини, про провідну роль діяльності у формуванні особистості молодшого школяра.

Однак практика сучасної школи показує, що народні ігри використовуються епізодично, без достатнього наукового обґрунтування їх впливу на національно-культурне вдосконалення, громадянське становлення особистості та гуманістичну спрямованість, шанобливе ставлення до культурної спадщини нашого народу.

Будучи важливим засобом надбання й передачі соціального досвіду, народні ігри сьогодні повинні увійти в усі сфери освітньої діяльності початкової школи, емоційно збагачуючи особистість молодшого школяра, викликаючи потребу до творчої діяльності, самовдосконалення та самореалізації.

Метою статті є обґрунтування важливості використання народних ігор в освітній практиці школи І ступеня, виокремлення доцільних форм роботи й особливостей організації майбутніми вчителями ігрової діяльності засобами українських народних традиційних дитячих ігор.

Виклад основного матеріалу. Одним із основоположників створення українського ігрового

репертуару для дітей є видатний український педагог В. Верховинець, який радив використовувати в освітньому процесі народні ігри з танцями і хороводами та підкреслював, що гра є наймиліша хвилинка для всебічного виховання дітей [2, с. 189].

Аксіологічну цінність у підготовці майбутніх учителів мають системні підходи науковців до організації дитячої ігрової діяльності в контексті наступності дошкільної та початкової освіти, вивчення яких сприятиме формуванню в студентів потреби використовувати гру на всіх етапах навчання й виховання молодших школярів [3, с. 278].

Майбутньому вчителю початкових класів у процесі фахової підготовки необхідно оволодіти науково-теоретичними основами ігрової діяльності, оскільки на сучасному етапі склалася цілісна теорія гри – галузь наукового знання, яка формує можливості й процедури заміни реальних систем умовними з метою швидкого аналізу ігрових ситуацій. Для майбутнього вчителя початкових класів уміння керувати ігровою діяльністю дітей має стати органічною потребою, адже у формуванні особистості молодшого школяра провідна роль належить першому вчителю, який закладає надійне підґрунтя духовності й культури. Для дитини цього віку вчитель потрібен як організатор життєдіяльності, що забезпечує кардинальні потреби в самоактуалізації. Тому саме через народну гру педагог має змогу толерантно, ненав'язливо, технологічно культурно ввести дітей у спеціально створені виховні ситуації, що, власне, є основою особистісно зорієнтованого виховання учнів. Студенти повинні не лише репродукувати спадщину власного народу, а й передусім свідомо створювати зразки сучасних інтерпретацій культурних надбань попередніх поколінь, модифікувати їх, «осучаснювати» та вчитися вводити в педагогічний процес. Головна умова – стимулювати студентів глибоко проживати й усвідомлювати національні (етнічні) цінності не як архаїзм, а як дієву частину сучасності, яка здатна збагатити та прикрасити життя [3, с. 279].

У процесі професійної підготовки студент має опанувати організаційно-методичні алгоритми щодо введення народних ігор в урочну та позакласну роботу з учнями, оскільки кожна гра володіє неабияким дидактичним і розвивально-виховним потенціалом. Доведено, що під впливом раціонально організованої ігрової діяльності позитивні зміни дитячої особистості відбуваються ефективніше [5], адже гра – це мова, якою спілкуються діти, спосіб самоорганізації, який відповідає віковим особливостям і традиційній культурі. Визначивши правила гри, вчитель перестає бути диктатором і залишається в ролі арбітра гри. Тепер не він організовує процес, а сама гра. Засвоївши її правила, діти можуть самі пропонувати свої варіанти її розвитку, забезпечуючи так діалог з учителем. Через ігрову діяльність діти пізнають народні

корені, усвідомлюють сутність етнічних процесів, традицій і звичаїв рідного народу. Тобто дитина здобуває знання самостійно, це забезпечує високу ефективність педагогічного процесу.

Т. Агейкіна-Старченко наголошує, що організація ігрової діяльності молодших школярів – процес кропіткий і серйозний, а тому вимагає від учителя володіння відповідною системою мистецько-професійних і психолого-педагогічних знань, професійно-виконавських умінь і навичок, особистісних якостей. Саме через гру педагог має змогу толерантно, ненав'язливо, технологічно грамотно ввести дітей у спеціально створені виховні ситуації, що, власне, є основою особистісно зорієнтованого виховання учнів. З огляду на це, у процесі фахової підготовки майбутнього вчителя початкових класів важливо робити акцент на вироблення вміння організувати ігрову діяльність молодших школярів, спрямовувати її хід на різних етапах [1, с. 83].

На важливість ролі вчителя в процесі організації ігрової діяльності наголошувала Т. Поніманська, яка стверджувала, що ефективність керівництва ігровою діяльністю прямо залежить від сформованості в педагога спеціальних умінь, найважливішими серед яких є аналітичні, проектувальні, організаторські та комунікативні [6, с. 35]. На думку дослідниці, успіх керівництва іграми дітей залежить від урахування вікових та індивідуальних особливостей їхнього розвитку, знання внутрішніх законів гри як діяльності на кожному віковому етапі.

Інтегрований підхід до навчальної діяльності молодших школярів передбачає наскрізне вpleтання народних дійств, інсценізацій, ігор у хід уроків з усіх навчальних дисциплін початкової школи. У процесі гри в учнів виробляється звичка зосереджуватися, самостійно думати, розвивати увагу. Захопившись грою, діти не помічають, що навчаються, до активності залучаються навіть найпасивніші учні. При використанні вчителем на уроці елементів гри в класі створюються доброзичливі взаємини, бажання вчитися, бадьорий настрій.

Для вдалого керування ігровою діяльністю, утілення навчального й розвивального потенціалу гри потрібно знати її складники та враховувати індивідуальні й вікові особливості дітей. Структура розгорнутої ігрової діяльності включає такі компоненти: спонукальний (потреби, інтереси, прагнення, які визначають бажання дитини брати участь у грі); орієнтувальний (вибір засобів і способів ігрової діяльності); залучення дітей до спільного створення атрибутів гри; виконавський (дії, операції, які дають можливість реалізувати ігрову мету); контрольно-оцінювальний (корекція і стимулювання активності ігрової діяльності) [7].

Під час використання народних ігор на уроках у початковій школі спостерігається велика результативність навчальних досягнень. Зокрема, вони є дієвим інструментом, що дає змогу за допомогою

народних дитячих жанрів наблизити та зробити більш доступним зміст навчальних предметів; на народознавчому матеріалі реалізувати навчальну мету; стимулювати інтерес учнів до самостійного пізнання; розвивати мовлення, мислення, пам'ять, увагу; виховувати почуття власної гідності й поваги до свого народу; активізувати акторські, декламаторські, сценічні нахили учнів під час проведення позакласних заходів.

Дитячі ігри та елементи обрядів як засіб народної педагогіки дають можливість формувати в дітей навички моральної поведінки, виконання різних соціальних ролей. Синтетична форма обрядів та ігор передбачає наявність елементів інструментальної та вокальної музики, хореографії, декоративно-ужиткового й драматичного мистецтва. Цим практичне засвоєння ігор та обрядів створює умови для формування в молодших школярів навичок різноманітної художньо-естетичної діяльності. Народна гра – це не тільки активний рух і весела розвага. Це змога для кожної дитини реалізувати власне «Я» й відчувати себе учасником спільних дій. Тому педагог має бути особливо уважним до того, що саме цікавить молодших школярів, які вони висловлюють зауваження та пропозиції [4, с. 30].

Згідно із сучасними дослідженнями науковців і педагогів-практиків, народні ігри мають оздоровче, освітнє та виховне значення. Оздоровчий компонент виявляється в сприянні гармонійному зростанню організму дитини; формуванню правильної постави; загартовуванню організму; підвищенню працездатності; загальному зміцненню здоров'я.

Дійсний оздоровчий ефект має проведення народних ігор на свіжому повітрі незалежно від пори року. Це зміцнює мускулатуру, покращує діяльність дихальної, серцево-судинної системи, збільшує рухливість суглобів, міцність зв'язок, стимулює обмінні процеси, позитивно впливає на нервову систему, підвищує опірність організму до простудних захворювань.

Освітній складник народних ігор і забав полягає в тому, що дає знання з народознавства, валеології, історії рідного краю та народу загалом, розвиває фізичні якості – силу, спритність, витривалість, гнучкість, розумові якості – увагу, уяву, фантазію, спостережливість, аналіз.

Виховний компонент включає формування моральних і вольових якостей дітей; прищеплення любові до рідного краю, звичаїв і традицій українського народу.

Дослідження науковців переконливо доводять, що дитина повинна перебувати під постійним виховним впливом матеріальної та духовної культури свого народу. Це потрібно насамперед для найповнішого розкриття природних здібностей дитини, розвитку її талантів, виявлення етнопедagogічних особливостей. Тому система освіти загалом повинна бути національною [8].

Висновки. Отже, педагогічне завдання традиційних українських народних дитячих ігор в системі освіти України важко перебільшити. Саме національна орієнтація освітнього процесу школи I ступеня уможлиблює формування в нового покоління українців національної культури, кращих якостей національного патріотизму, культуру спілкування, мовну культуру. Використовуючи молодших школярів на матеріалі дитячих народних ігор, через систему народних традицій шляхом їх вивчення та використання на заняттях і в повсякденному житті, ми розвиваємо в дітей позитивне емоційно-ціннісне ставлення до вітчизняної культури, до національних культур інших народів. Майстерність дорослих і чітко продумана методика проведення народних ігор і розваг забезпечать не тільки виховний, а й пізнавальний та оздоровчий ефект, сприятиме залученню молодших школярів до витоків національної культури й духовності, зробить їхнє дозвілля веселим і яскравим, виховуючи змалечку відчуття відповідальності за збереження української національної культурної спадщини.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Агейкіна-Старченко Т.В. Професійна компетентність вчителів мистецьких дисциплін : навчально-методичний посібник / за заг. ред. В.І. Ковальчука. Вінниця : Нілан-ЛТД, 2010. 160 с.
2. Верховинець В.М. Весняночка: Ігри з піснями для дітей в дошкільному і молодшому шкільному віці. 5-е вид. Київ : Музична Україна, 1989. 343 с.
3. Коваль Т.В. Використання музичного фольклору у роботі з молодшими школярами на засадах педагогічних ідей В. Верховинця. *Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій* : збірник наукових праць / за ред. Г.С. Тарасенко. Вінниця, 2013. С. 275–280.
4. Коваль Т.В. Педагогічні умови підготовки майбутніх учителів до використання музичного фольклору в навчально-виховному процесі початкової школи. *Вісник Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника. Серія «Педагогіка»*. 2013. Вип. XLVI. С. 27–33.
5. Кудикіна Н.В. Ігрова діяльність молодших школярів у позаурочному навчально-виховному процесі : монографія. Київ : КМПУ, 2003. 272 с.
6. Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Академвидав, 2006. 456 с.
7. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи. Київ : Абрис, 1999. 364 с.
8. Чабан С. Українські народні ігри. *Відкритий урок*. 2009. № 2. С. 47–49.